

Пропозиції
до проекту Закону України
«Про внесення змін до деяких законів України щодо публічного вибачення
прокурора в разі закриття кримінального провадження»
*(реєстр. № 11114 від 25.03.2024 р.)**

Метою законопроекту є встановлення в чинному законодавстві зобов'язання прокурорів, які здійснювали нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, здійснити публічне вибачення від імені держави у випадку закриття кримінального провадження з окремих підстав, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України).

Для цього в законопроекті пропонується доповнити Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 року № 266/94-ВР та Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 року № 1697-VII, відповідно, статтями 11-1 та 20-1 про публічне вибачення прокурора у випадку, коли: встановлена відсутність події кримінального правопорушення; встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення; не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати; не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі; втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння; якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення.

З огляду на викладені в законопроекті пропозиції, вважаємо доцільним відзначити такі ризики його положень.

Не відповідає загальним вимогам правової визначеності та повноти закону відсутність у запропонованій редакції зазначених статей посилання на правовий статус або конкретний перелік осіб, «права, свободи чи інтереси яких обмежувались у кримінальному провадженні», та яким, внаслідок цього, від імені держави мають бути принесені публічні вибачення.

Зокрема, не з'ясовано, чи в такому кримінальному провадженні особу було притягнуто до кримінальної відповідальності, тобто їй повідомлялося про підозру у вчиненні кримінального правопорушення або надавалася копія обвинувального акта, чи таке вибачення стосується й інших учасників кримінального провадження, права, свободи та інтереси яких якимось чином обмежувалися під час досудового розслідування. Окрім цього, «відсутність події кримінального правопорушення» та «невстановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності» не передбачають обов'язкової наявності у кримінальних провадженнях підозрюваних чи обвинувачених, тобто осіб, які притягувалися до кримінальної відповідальності органами досудового

розслідування, внаслідок чого були обмежені у своїх правах, свободах та законних інтересах.

Пропонована проектом підстава для вибачення «втрата чинності закону, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння» (передбачена пунктом 4-1 частини першої статті 284 КПК України) загалом не належить до предмета правового регулювання законопроекту, оскільки факт втрати чинності закону не може свідчити про обмеження чіїхось прав, свобод чи інтересів у відповідному кримінальному провадженні. Закон втрачає чинність внаслідок рішення Верховної Ради України як законодавчого органу. Зокрема, коли набирає сили інший прийнятий закон, що регулює ті самі правові відносини, що й попередній (наприклад, у даному випадку – скасовує можливість притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення певних дій), або закон втрачає чинність після закінчення терміну його дії, передбаченого у його Прикінцевих положеннях.

У випадку закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктом 1, 2 частини першої статті 284 КПК України, підставою для відшкодування шкоди підозрюваному та, відповідно, можливого принесення йому публічних вибачень буде ухвала суду про закриття кримінального провадження щодо нього за відсутності події кримінального правопорушення або відсутності в діянні особи складу кримінального правопорушення, а не загалом втрата чинності закону, яким раніше встановлювалася кримінальна відповідальність за таке діяння.

В якості обґрунтування законопроекту в пояснювальній записці до нього наводиться передбачений статтею 131 КПК України перелік заходів забезпечення кримінального провадження, застосування яких ще на стадії досудового розслідування, як стверджується, «може призвести до тих чи інших обмежень прав, свобод чи інтересів людини». При цьому «кримінальне провадження може бути закрито, не дійшовши до стадії ухвалення судом вироку». Проте, попри суттєве значення цих заходів у контексті законопроекту, що досліджується, у його тексті вони не наводяться.

Водночас слід зазначити, що відповідно до частини першої статті 132 КПК України запобіжні заходи та інші заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються виключно на підставі ухвали слідчого судді або суду. Це ж саме стосується й інших слідчих, процесуальних дій, проведення яких безпосередньо обмежує конституційні права, свободи чи законні інтереси особи (наприклад, обшуку, отримання зразків для експертизи, негласних слідчих (розшукових) дій тощо).

Прокурори, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у конкретному кримінальному провадженні, лише звертаються до слідчого судді з клопотанням про застосування таких заходів (або погоджують відповідне клопотання слідчого). У даному випадку клопотання прокурора є офіційним *проханням* або офіційним зверненням із таким *проханням* до слідчого судді щодо надання дозволу на проведення заходів забезпечення кримінального провадження чи інших процесуальних дій, що обмежують права і свободи особи. У разі відхилення клопотання прокурора та ненадання суддею дозволу на такі заходи, вони не застосовуються.

Винятками можуть бути виклик слідчим, прокурором під час досудового розслідування учасника кримінального провадження у встановлених КПК України випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії (стаття 133), тимчасове вилучення майна (статті 167, 168), затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, на строк не більше 72-х годин (стаття 208).

Відповідно до пункту 18 частини першої статті 3 КПК України до повноважень слідчого судді належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Тобто слідчий суддя (а не прокурор) під час досудового розслідування приймає рішення про застосування заходів, які безпосередньо обмежують права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження. Між тим, у законопроекті відсутні пропозиції щодо участі суддів, які постановляли ухвали з дозволем на здійснення таких заходів, у принесенні публічних вибачень особам, права, свободи та інтереси яких обмежувались у кримінальному провадженні, що було закрито із вказаних вище підстав.

Істотною прогалиною законопроекту вбачається також відсутність у ньому процесуальних підстав, за наявності яких зазначені обмеження визнаються такими, що застосовувалися незаконно, без достатнього на це обґрунтування. Як наслідок, редакція статті 11-1, якою пропонується доповнити Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», не узгоджується з приписами статей 1, 2 цього Закону, які визначають, що відшкодуванню підлягає шкода, у тому числі й моральна, завдана громадянину внаслідок саме незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади), незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, незаконного проведення інших процесуальних дій, що обмежують права та свободи громадян, а також визначають процесуальні документи або джерела, які встановлюють такі факти, внаслідок чого у громадянина виникає право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*